

**ZNANJE I EKSPERTSKA (NE)TOLERANCIJA
– STUDIJA SLUČAJA „ARHEOLOŠKO-PRIRODNI
PARK DONJA DOLINA – BARDAČA”****Apstrakt**

U periodu između 2007. i 2009. godine, kao uposlenik Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, radila sam na poslovima pomoćnika koordinatora pilot-projekta lokalnog razvoja „Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača“. Projekat je rađen u organizaciji Savjeta Evrope i zbog multisektorske saradnje predstavljao je novinu u projektnom menadžmentu sektora kulture u Bosni i Hercegovini. Projektom je inicirano povezivanje više različitih nivoa vlasti (državna, entitetska, opštinska), kao i više različitih sektora djelovanja (tri ministarstva u Vladi Republike Srpske, institucije zaštite kulturnog naslijeđa, nevladin sektor, turističke organizacije, razvojne agencije i Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine). Projekat je u osnovi imao za cilj zaštitu kulturno-istorijskog naslijeđa, ali kroz poboljšanje uslova života stanovništva dvije susjedne opštine što se namjeravalo učiniti radeći na razvoju kulturnog turizma. Međutim, u ovoj fazi implementacije, predstavljao je ideju osmišljenu u vidu procesa koja dovodi do određenog rezultata, te je kao takav bio usmjeren na sam proces projekta, a ne na sadržaj rada, tako da je u središtu cjelokupnih djelatnosti došao do izražaja kvalitet komunikacije koji se ostvaruje, proces i način kako se ta komunikacija ostvaruje, a ne samo djelo, sama aktivnost. Priča o projektu predstavljena je zapažanjima stručnjaka koji djeluje u oblasti naslijeđa i kulturnog turizma o stečenim iskustvima vezanim za prihvatanje stručnog znanja od strane različitih instanci, međunarodnih i domaćih.

Ključne riječi

implementacija projekta, procesni pristup, multisektorska saradnja, kulturno naslijeđe

1 lalicboba@yahoo.com

Uvod

Savjet Evrope, u saradnji sa Evropskom komisijom, izradio je 2003. godine Regionalni program za kulturno i prirodno nasljeđe u Jugoistočnoj Evropi. Programom su obuhvaćene sljedeće zemlje: Albanija, Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Hrvatska, Kosovo, Rumunija i Srbija. Program se sastojao iz tri etape koje su se odnosile na izradu zakonskog i institucionalnog okvira za zaštitu nasljeđa, plana integrisanog rehabilitovanja nasljeđa i projekte lokalnog razvoja.

Radom „Znanje i ekspertska (ne)tolerancija“ – studija slučaja „Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača“ predstavljena su iskustva stečena tokom sprovođenja treće etape Regionalnog programa koji u Bosni i Hercegovini nosi naziv Pilot-projekat „Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača“. Iskustva predstavljaju zapažanja zamjenika koordinatora projekta, odnosno autora ovog teksta, sa aspekta prihvatanja stručnog znanja od strane različitih nivoa vlasti sa kojima se došlo u susret tokom implementacije projekta.

Cilj ovog rada je razmatranje iskustava stečenih tokom zajedničkog rada predstavnika Savjeta Evrope, kao nosioca projekta i koordinatora, predstavnika zemalja učesnica u projektu, Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika kao nosioca projekta u Bosni i Hercegovini, ministarstava u vladi Republike Srpske koja su uključena u projekat, opštinskog nivoa vlasti, te različitih udruženja građana. S tim u vezi, u radu je predstavljen opšti kontekst i pozadina projekta kao i rad na njegovoj implementaciji.

Ovim tekstom se željelo utvrditi da li je autoritet znanja tokom implementacije projekta dovoljno uvažavan prilikom saradnje sa različitim nivoima vlasti (unutrašnjim i međunarodnim) i prilikom realizacije projekta ili su zvanična politika i proizvodi njenog djelovanja imali presudniju ulogu.

Opšti kontekst

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljem tekstu Komisija) jeste institucija Bosne i Hercegovine uspostavljena na osnovu Aneksa 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i Odluke o Komisiji, koju je donijelo Predsjedništvo Bosne i Hercegovine. Njen rad predstavlja neposrednu implementaciju civilnog dijela Opšteg okvirnog sporazuma za

mir u Bosni i Hercegovini. Na nivou države Bosne i Hercegovine, Komisija je nadležna za oblast zaštite kulturno-istorijskog nasljeđa, uključujući i poslove međunarodne saradnje u ovoj oblasti, te je kao takva i bila partner Savjetu Evrope u projektu koji je predstavljen u ovom radu.

Savjet Evrope je najstarija savremena politička organizacija na evropskom kontinentu, osnovana 1949. godine sa sjedištem u Strazburu. Danas Savjet broji 47 država članica. Osnovan je da bi:

- branio ljudska prava, parlamentarnu demokratiju i vladavinu zakona,
- napravio dogovore na evropskom kontinentu o standardizaciji socijalne i zakonodavne prakse u zemljama članicama i
- promovisao svijest o evropskom identitetu zasnovanom na zajedničkim vrijednostima kroz različite kulture.

Komisija od 2002. godine, kada je Bosna i Hercegovina postala član Savjeta Evrope, radi na dva projekta; projektu HEREIN² i Regionalnom programu kulturnog i prirodnog nasljeđa za Jugoistočnu Evropu. Regionalni program se sastoji od tri etape:

- A) Izrada zakonskog i institucionalnog okvira za zaštitu nasljeđa,
- B) Plan integrisanog rehabilitovanja nasljeđa,
- C) Projekti lokalnog razvoja.

U okviru etape A, Komisija je uz pravnu i političku podršku Savjeta Evrope pokrenula inicijativu za formiranje grupe eksperata koja je radila na izradi zakonskog okvira za donošenje Zakona o zaštiti i očuvanju kulturno-istorijskog nasljeđa Bosne i Hercegovine. Ovim zakonom bi se osigurao okvir za zaštitu nasljeđa na državnom nivou i instrumenti za njegovu implementaciju. Kao rezultat ovih aktivnosti izrađen je nacrt Zakona o zaštiti i očuvanju kulturno-istorijskog nasljeđa Bosne i Hercegovine, međutim Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine nije nikada usvojila ovaj zakon.

² HEREIN ili Evropska mreža o kulturnom nasljeđu permanentni je informacioni sistem Savjeta Evrope, koji okuplja tijela državne uprave evropskih zemalja koja su zadužena za zaštitu kulturnog nasljeđa. Poseban dio ovog programa predstavlja proizvodnja digitalnog rječnika (leksikona) u kojem je moguće istraživati tehničke i stručne pojmove koji su u vezi sa obnovom i upravljanjem kulturnim nasljeđem za sada na jedanaest evropskih jezika.

Program etape B Savjet Evrope sačinio je u saradnji sa Evropskom komisijom u skladu sa principima očuvanja kulturnog naslijeđa Evrope sa ciljem projekta pomoći zemljama jugoistočne Evrope u upravljanju kulturnim naslijeđem prema principima i standardima koji se primjenjuju u zemljama Evropske unije. Ova etapa je fokusirana na edukacijski element jer podučava stručnjake zemalja jugoistočne Evrope kako da rehabilitovano naslijeđe integrišu u savremene okolnosti, odnosno da im se putem studija izvodljivosti odredi namjena, koja je često povezana sa kulturnim turizmom. U Bosni i Hercegovini je izrađeno 25 studija izvodljivosti za isti toliki broj spomeničkog naslijeđa, ali niti jedna od studija do danas nije primjenjena u praksi.

Projekat lokalnog razvoja³ – Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača (*Principles and Operational Methods of Local Development Pilot Projects*, 2003)

Zajedno sa Savjetom Evrope kao nosiocem ukupnog projekta, u etapi C Regionalnog programa bile su uključene Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Hrvatska, Rumunija i Srbija. U Bosni i Hercegovini, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika je nastojala da Projekti lokalnog razvoja Savjeta Evrope budu u skladu sa aktivnostima Komisije poduzetim u vezi sa ugroženim nacionalnim spomenicima, te je u skladu sa ovom odrednicom zamišljeno da se pilot-projekat sprovede na teritorijama opština Gradiška i Srbac.

Projekat je u osnovi slijedio dinamiku rada zahtjevanu od strane Savjeta Evrope.

U preporukama Savjeta Evrope definisano je da bi cilj pilot-projekta trebalo da bude pomoć državnim, regionalnim i lokalnim institucijama da ispitaju dugoročni potencijal teritorije kojom se bave, te institucionalne i zakonodavne okvire koji određuju regionalne politike i mehanizme decentralizacije. Pilot-projekt je trebalo da omogući istraživanje novih pristupa i metoda u pitanjima koja su od direktnog interesa za javna tijela vlasti. Time bi se pomoglo u dopunjavanju postojećih politika, nastojeći da neka od državnih i lokalnih tijela vlasti postanu efikasnija. Uticalo bi se direktno na zakonodavni i regulatorni okvir, istovremeno jačajući ulogu lokalnog stanovništva i civilnog društva u procesu donošenja odluka. Projekat je takođe trebalo da ima eksperimentalnu dimenziju jer dozvoljava pokušaj i pogrešku, poboljšanja i modifikacije. Ova dimenzija zahtijevala je partnerstvo između zainteresova-

3 Originalni naziv: Local Development Pilot Project – LDPP.

nih strana i punu obavezu države da osigura plan i primijeni rezultate. Prema smjernicama Savjeta Evrope, područje koje pokriva projekat zahtijeva konsenzus između nekoliko partnera koji žele riješiti složene probleme vezane za razvoj, te se stoga radi o prvenstveno političkoj odluci.

Lokacija koja je izabrana, bilo da se radilo o gradu ili geografskom području, morala je zadovoljiti tri kriterija:

- Prepoznatljivost na državnom nivou na osnovu kulturne ili institucionalne uočljivosti,
- Koherentnost koja će se pokazati time što će okupiti znatan broj socijalnih i ekonomskih nositelja interesa,
- Izabrana lokalna vlast mora pokazati jasnu spremnost za razvoj ove teritorije, uz moguću podršku državnih institucija,
- Poštovanje principa, vrijednosti i ciljeva koje podržava Savjet Evrope kao što su razvoj, održivi miran napredak, poboljšanje životnih uslova, identitet, kulturna različitost, interkulturalni dijalog, zajedničko nasljeđe i slično.

Na jednoj od sjednica Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, odlučeno je da kao pilot-teritorija bude odabrano močvarno područje Bardača u opštini Srbac i arheološko područje Donja Dolina u opštini Gradiška. Obje opštine nalaze se u Republici Srpskoj, na sjeveru Bosne i Hercegovine. Ova dva lokaliteta prijavljena su pod jednim nazivom – „Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača“. Upitnik Savjeta Evrope (*Questionnaire for the preparation of Local Development Pilot Project, 2006: 2-3*), kojim se utvrđivala mogućnost izabranog područja za sprovođenje pilot-projekta lokalnog razvoja, izrađen je polovinom 2006. godine. Teritorije opština, prije početka projekta, posjetili su eksperti Savjeta Evrope kako bi izrazili svoje mišljenje, te nakon toga i saglasnost o odabranoj teritoriji. Predviđeno je da Savjet Evrope učestvuje sa 15% sredstava (ili oko 15 000 evra) na početku projekta, a trebalo je da zemlje učesnice obezbijede ostatak sredstava.

Tokom realizacije etape C održali su se sastanci sa predstavnicima vlade Republike Srpske, predstavnicima opštinskih vasti opština Gradiška i Srbac, predstavnicima nekih nevladinih organizacija, razvojnih agencija i turističkih zajednica ovih opština. Ciljevi sastanaka bili su dobijanje saglasnosti i podrške u sprovođenju ovog projekta, a rezultirali su potpisivanjem Političke izjave o podršci projekta lokalnog razvoja, 21. marta 2007. godine. Političku izjavu su potpisali ministri prosvjete i kulture, trgovine i turizma, poljoprivre-

de, šumarstva i vodoprivrede i nauke i tehnologije u Vladi Republike Srpske, direktor Direkcije za evropske integracije u Savjetu ministara BiH i predsjedavajući Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika u Bosni i Hercegovini. Potpisnici Političke izjave izrazili su spremnost da sprovedu projekat zajedno sa Savjetom Evrope, kao dio operativnog okvira predviđenog u etapi pilot-projekta lokalnog razvoja.

Prema Političkoj izjavi, potpisnici su se obavezali da realizuju sljedeće zajedničke ciljeve:

- Realizovati pilot-projekat „Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača“, koji je od evropskog i nacionalnog značaja, istražujući nove metode i prakse u pravcu planiranja društveno-ekonomskog razvoja regiona, zasnovanog na kulturnim i ljudskim vrijednostima,
- Započeti i podržavati stvaranje operativnog okvira i koordinacionih struktura na nacionalnom i lokalnom nivou, uključujući sve zainteresovane strane za aktivnosti koje omogućavaju održivi razvoj baziran na kulturnom i prirodnom naslijeđu,
- Spriječiti dalju devastaciju i uništavanje kulturnog naslijeđa na lokalitetu Donja Dolina i prirodnog naslijeđa u zaštićenom području prirode Bardača, te usvojiti politiku očuvanja, zaštite, prezentacije i upravljanja, kako bi se zaštitili prirodni rezervati, fauna i flora i kako bi se razvio i promovisao kulturni turizam, uz istovremeno uvažavanje i očuvanje životne sredine i kulturnog naslijeđa,
- Naglašavati značaj „Arheološko-prirodnog parka Donja Dolina – Bardača“ i njegove okoline na području opština Srbac i Gradiška,
- Promovisati multisektorsku saradnju između vladinog i nevladinog sektora, kao i sektora lokalne samouprave, kako bi se istražili dugoročni potencijali pilot-teritorije u svrhu društvenog, ljudskog i ekonomskog razvoja, očuvanja i unapređenja životne sredine i kulturnog i prirodnog naslijeđa i poboljšanja uslova života na ovoj teritoriji,
- Promovisati vjersku i etničku raznolikost teritorije kao prednost i snagu koji predstavlja osnovu za dijalog i razvoj društva,
- Obezbeđivati neophodne resurse za implementaciju i razvoj pilot-projekta, sa posebnim naglaskom na ljudskim resursima, a u skladu sa postojećim mogućnostima,
- Raditi na stvaranju operativnih uslova za srednjoročnu i dugoročnu implementaciju strategije regionalnog razvoja koja bi trebalo da bude elaborirana tokom pilot-projekta,

- Raditi na nacionalnoj i međunarodnoj vidljivosti i promociji pilot-projekta.

Političkom izjavom se definisalo da projekat „Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača“, podrazumjeva dvije osnovne komponente:

1. Presentaciju arheološkog lokaliteta Donja Dolina, kao jednog od najznačajnijih praistorijskih nalazišta svoje vrste u ovom dijelu Evrope,
2. Presentaciju zaštićenog područja prirode Bardača (Politička izjava o podršci projektu lokalnog razvoja, broj: 01.1-35-17/07-8 od 27.03.2007).

U sklopu ove dvije osnovne komponente predviđen je čitav niz aktivnosti čiji je cilj doprinos programima razvoja regiona Gradiška-Srbac, što je u budućnosti, a zavisno od rezultata projekta, moguće proširiti i na susjedne opštine u regionu.

Najznačajniji očekivani rezultati projekta bili bi:

- kvalitetne prezentacije izuzetno vrijednog arheološkog lokaliteta,
- doprinos zaštiti i prezentaciji zaštićenog prirodnog područja Bardača,
- razvoj svih aspekata turizma u regionu,
- razvoj infrastrukture,
- podsticanje proizvodnje i ponude zdrave hrane obzirom da je region prioritarno poljoprivrednog karaktera,
- razvoj lova i ribolova,
- mogućnost otvaranja novih radnih mjesta, podsticanje lokalnog stanovništva na uključivanje u pojedine segmente pilot-projekta (u domenu kulturnog turizma: mali smještajni kapaciteti, ponuda tradicionalne hrane, obnavljanje starih zanata) čime se postiže smanjenje nezaposlenosti i zaustavljanje odliva stanovništva iz regiona,
- podsticanje lokalne inicijative u širokom spektru mogućnosti koje pilot-projekat predviđa,
- podsticanje njegovanja i prezentacije kulturnih običaja i posebnosti, lokalnog diverziteta identiteta i doprinosa različitih populacija na pilot-teritoriji,
- mogućnost razvoja programa edukacije – očigledna nastava, arheološko treninzi, ekološke radionice, likovne i radionice posvećene izučavanju praistorije, organizovanje školskih ekskurzija, razmjena sa obrazovnim institucijama iz inostranstva i drugo, što takođe doprinosi razvoju kulturnog turizma,

- mogućnost organizovanja i održavanja naučnih skupova iz oblasti istorije, arheologije, ekologije, biodiverziteta, specijalizovanih oblasti agronomije i drugo, što takođe doprinosi razvoju kulturnog turizma.

Nakon potpisivanja Političke izjave, pristupilo se izradi prvog dokumenta – „Terms of Reference“ (ToR) ili „Projektni zadatak“ koji je trebalo da bude potpisan između Bosne i Hercegovine i Savjeta Evrope.

Izrada dokumenta prema smjernicama Savjeta Evrope imala bi tri faze:

- izrada elaborata dijagnoze teritorije,
- izrada razvojne strategije utemeljene na dijagnozi teritorije,
- definisanje operativnog programa za budući razvojni projekat sa navedenim aktivnostima i programom strukture upravljanja.

Pilot-projaktom lokalnog razvoja trebalo je postići sveobuhvatne i specifične ciljeve. Sveobuhvatni cilj pilot-projekta trebalo je da budu poboljšanje uslova života lokalnog stanovništva bazirano na iskorištenju potencijala koje pruža kulturno i prirodno nasljeđe na širem prostoru Donja Dolina – Bardača, odnosno ukupnom prostoru opština Gradiška i Srbac.

Specifičan cilj pilot-projekta trebalo je da bude zaštita kulturno-istorijskog i prirodnog nasljeđa od daljeg propadanja i podizanje svijesti lokalnog stanovništva o značaju njegovog očuvanja i korištenja kao razvojnog resursa.

Trebalo je da se ciljevi ostvare putem formiranja strukture za vođenje i upravljanje projektom; uspostavljanjem metodologije za izradu strategije i identifikaciju smjernica za dalje aktivnosti i sprovođenje pilot-aktivnosti; izradu i usvajanje okvirnog strateškog plana.

Konkretni rezultati pilot-projekat odnosili su se na:

- sprovođenje terenskih istraživanja na odabranoj teritoriji,
- objavljivanje naučnih radova na osnovu sprovedene studije,
- objavljivanje reklamnog materijala o teritoriji tretiranoj pilot-projektom u vidu prezentacijskih panoa, reklamnih plakata, reklamnih letaka, informacionih brošura i CD-ova,
- postavljanje informacionih tabli nacionalnih spomenika,

- edukaciju od članova projekta za implementaciju projekta do lokalnog stanovništva i osoblja zaposlenog u turističkim organizacijama,
- vraćanje povjerenja lokalnog stanovništva u djelovanje javnih institucija,
- podizanje kvaliteta života lokalnog stanovništva,
- promociju lokaliteta u širem regionu,
- izradu strateškog plana djelovanja (Terms of Reference between Bosnia i Hercegovina and the Council of Europe, 2007: 4-21).

Prilikom održavanja brojnih radnih sastanaka i prezentacija iniciranih od strane tima projekta formiranog u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika sa predstavnicima entitetskih i opštinskih vlasti, te lobiranja prema prvenstveno entitetskim vlastima, ostvarena je dobra saradnja i stečeno povjerenje u mogućnost implementacije projekta. U skladu s tim, omogućeno je formiranja Upravnog odbora pilot-projekta lokalnog razvoja „Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača“, izvršena je registracija, osnovana javna ustanova „Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača“ za sprovođenje aktivnosti predviđenih projektom, obezbijeđen budžet za prvu godinu djelovanja i poduzete su predradnje za sprovođenje prvih pilot-aktivnosti na odabranoj teritoriji. Prilikom registracije Javne ustanove, vlasti opština Gradiška i Srbac uložile su velike napore oko prevazilaženja zakonskih prepreka – zakon ne predviđa mogućnost osnivanje javne ustanove čiji su osnivači dvije opštine. Opštine su radile na pronalaženju najboljeg mogućeg rješenja kako bi mogle zajednički da finansiraju i staraju se o novoformiranoj javnoj ustanovi i u tim stremljenjima su uspjele. Predstavnici opština su naglašavali značaj i važnost projekta za teritoriju, te da im znanje kao resurs najviše nedostaje. Veliku zainteresovanost za implementaciju projekta opravdali su i ulaganjem napora u obezbjeđenje budžeta za prvu godinu finansiranja kako iz vlastitih budžeta, tako i lobiranjem prema ministarstvima koja su učestvovala u projektu kako bi sredstva bila na vrijeme obezbijeđena⁴. Pored političkog značaja i važnosti učešća različitih ministarstava u projektu, njihov veliki značaj i doprinos se ogledao i u prenosu informacija o tekućim ili budućim projektima pojedinačnih ministarstava, a koja bi mogla biti partneri projekta u budućnosti. Kao nedostatak saradnje sa ministarstvima moglo bi se izdvojiti nepoštivanje predloženih vremenskih okvira vjerovatno zbog delegiranih nadležnosti unutar ministarstva, nemogućnosti samostal-

4 Problem sa budžetom ministarstava uključenih u projekta riješen je uprkos činjenici da budžet za ovaj projekat nije planiran na vrijeme prilikom planiranja sredstava za potrebe tih ministarstava za tekuću godinu.

nog odlučivanja deligiranog predstavnika. Tokom ove faze projekta manje se sarađivalo sa predstavnicima razvojnih agencija i turističkih zajednica, ali su oni bili prisutni na svim sastancima, te su dobijali sav materijal na uvid. Ovo je od strane jedne NVO rezultiralo pokretanjem samostalnog projekta veoma sličnog imena i sličnih aktivnosti kao što je pilot-projekat lokalnog razvoja „Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača“.

Međutim, početkom 2008. godine Savjet Evrope iako još uvijek nije usvojio ni Upitnik o odabranoj teritoriji iz 2006. godine, donosi zaključak da se države učesnice projekta nalaze u različitim stadijumima izrade Projektnog zadatka, te iz tog razloga predlažu da se do tada urađeni Projektni zadatak (ToR) podijeli na tri dijela:

1. Izrada Memoranduma o razumijevanju koji bi trebalo da bude potpisan od strane potpisnika Političke izjave,
2. Izrada Projektnog zadatka (ToR) sa navedenim aktivnosti sa metodologijom,
3. Izrada Akcijskog plana pilot-projekta.

Prema preporuci stručnjaka Savjeta Evrope, Memorandum o razumijavanju trebalo je da posluži kao zajednička aplikacija učesnica država Regionalnog programa kulturnog i prirodnog nasljeđa za Jugoistočnu Evropu za konkurisanje za sredstava Evropske komisije putem REVEAL projekat. S tim u vezi osnovana je agencija sa sjedištem u Veneciji koja zapravo treba biti pokrovitelj zemalja učesnica programa i finansijer ukoliko sredstva Evropske komisije budu obezbjeđena.

Memorandum o razumijevanju podrazumijevao je izradu novog dokumenta u kojem bi ciljevi pilot-projekta biti jednaki za sve zemlje učesnice programa:

- Pružanje pomoći nacionalnim, regionalnim i lokalnim institucijama u ispitivanju dugoročnih potencijala teritorije za socijalni i ekonomski razvoj na osnovu unapređenja prirodnog i kulturnog nasljeđa kako bi se uspostavili relevantni institucionalni i zakonodavni okviri koji definišu regionalne politike i mehanizme decentralizacije;
- Izrada zajedničkog projekta lokalnog razvoja regiona na osnovu prirodnog i kulturnog nasljeđa;
- Ispitivanje inovativnog pristupa principima učešća, uključujući domaće ljudske resurse za izradu i upravljanje dugoročnim razvojnim projektom teritorije;

- Poboljšanje i razvoj kapaciteta za održivo upravljanje zainteresovanim stranama na teritoriji;
- Usvajanje „Povelje teritorije“ koja definiše široke smjernice i strategije razvoja i unapređenja teritorije, te operativnog programa koji će omogućiti njihovo postizanje;
- Ostvarenje međusektorske saradnje na svim nivoima vlasti – država Bosna i Hercegovina, vlada Republike Srpske, lokalne samouprave, lokalne zajednice, nevladine organizacije i lokalno stanovništvo.

Dakle, novi dokument, Memorandum o razumijevanju, predstavljao je ekvivalent ranije potpisanoj Političkoj izjavi i vraćao je projekat u implementaciji na početnu tačku. Predstavnici zemalja učesnica u projektu izrazili su nezadovoljstvo ovom izmjenom nakon toliko sprovedenih aktivnosti⁵ i bojazan za mogućnost nastavka projekta jer nisu znali da li će politički učesnici projekta pristati na vraćanje projekta na početak. Međutim, kako Savjet Evrope nije bio u mogućnosti da obezbijedi sredstva za implementaciju projekta (već ranije pomenutih 15%) odlučeno je da dođe do osnivanja REVEAL projekta kojim će se moći koristiti fondovi Evropske komisije. Iz tog razloga, tim eksperata Savjeta Evrope ponovo posjećuje sve odabrane teritorije i održava sastanke sa potpisnicima Političke izjave i predstavnicima opština i obavještavaju ih o nastalim promjenama, osnivanju REVEAL projekta i mogućnošću korištenja sredstava iz fondova Evropske komisije.

Konkretni izlazni rezultati pilot-projekta lokalnog razvoja „Arheološko-prirodnog parka Donja Dolina – Bardača“ prema Memorandumu o razumijevanju trebali su biti:

- Referentni dokumenti⁶
- Izgradnja upravljačkih kapaciteta⁷

5 Bosna i Hercegovina je tokom dvije godine intenzivnog rada na projektu došla do osnivanja tijela i institucije koje će rukovoditi projektom i u tom trenutku bila je u pripremama za sprovođenje pilot-aktivnosti na odabranoj teritoriji. Nasuprot Bosni i Hercegovini, Crna Gora, koja je postigla najviše rezultata u ovom projektu, već je završila sve predviđena faze – sprovela pilot-aktivnosti i usvojila strateški plan na nivou države za ovu teritoriju, te se pripremala za narednu fazu implementacije projekta.

6 Politička izjava o podršci pilot-projekta „Arheološko-prirodnog parka Donja Dolina – Bardača“ Memorandum o razumijevanju, projektni zadatak, elaborati analize teritorije pilot-teritorije, elaborat dijagnoze pilot-teritorije, povelja teritorije, operativni plan/Regionalni razvojni plan.

7 Obuka za koordinatore projekta (koordinacijski sastanci, radionice, seminari, konsultacije, posjete), obuka za menadžera projekta (konsultacije, sastanci, posjete), obuka za regionalne vlasti

- Rad na terenu⁸
- Publikacije⁹

Nakon sastanka svih učesnika na projektu sa predstavnicima Savjeta Evrope dolazi do potpisivanja Memoranduma o razumijevanju. Naredni korak u realizaciji etape C Projekta lokalnog razvoja Regionalnog programa kulturnog i prirodnog nasljeđa za Jugoistočnu Evropu bilo je slanje neophodnih dokumenata uredu u Veneciji kako bi kao jedna od zemalja učesnica Projekta lokalnog razvoja aplicirali za sredstva Evropske komisije putem REVEAL projekta. Dokumentacija je podrazumijevala već pomenuti Memorandum o razumijevanju, osnivačka dokumenta nosioca projekta (Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika) i informacije o partneru (Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika), finansijsku identifikaciju potpisanu i ovjerenu od strane Ministarstva finansija i Centralne banke BiH, te prijave IPA fondovima (Memorandum of Understanding, 2008: 3-17).

Zemlje učesnice etape C Projekta lokalnog razvoja Regionalnog programa kulturnog i prirodnog nasljeđa za Jugoistočnu Evropu dobile su nove partnere među zemljama članicama Evropske unije, međutim, Bosna i Hercegovina nije bila među njima.

Zaključak

Pilot-projekat lokalnog razvoja „Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača“ rađen u okviru etape C Projekta lokalnog razvoja Regionalnog programa kulturnog i prirodnog nasljeđa za Jugoistočnu Evropu u kojoj su učestvovalе države ove regije predstavlja novinu u projektnom menadžmentu u sektoru kulture u Bosni i Hercegovini kroz multisektorsku saradnju.

Ostvarenje projekta je zamišljeno na širem nivou, povezivanjem više različitih nivoa vlasti (državne, entitetske, opštinske), kao i više različitih sektora djelovanja (ministarstava prosvjete i kulture, trgovine i turizma, šumarstva i vodoprivrede, kao i nauke i tehnologije u Vladi Republike Srpske, institucije

(posjete regionima u Evropi koji su uspješno realizovali projekte lokalnog razvoja bazirane na kulturnom i prirodnom nasljeđu).

- Rad stručnjaka različitih obrazovnih profila na prostoru opština Srbac i Gradiška sa fokusom na arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača, posjeta eksperata Savjeta Evrope pilot-teritoriji organizovanje pilot-aktivnosti.
- Publikacija o LDPP „Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača“, promocija LDPP na web-sajtovima „Arheološko-prirodni park Donja Dolina – Bardača“ i Savjeta Evrope.

zaštite naslijeđa, nevladin sektor, turističke organizacije, razvijene agencije i Direkcija za evropske integracije BiH). Projekat je u osnovi imao za cilj zaštitu kulturno-istorijskog naslijeđa, ali kroz poboljšanje uslova života stanovništva dvije susjedne opštine putem njihovog uključivanja u domen kulturnog turizma.

U osnovi, projekat je predstavljao ideju osmišljenu u vidu procesa koji dovodi do određenog rezultata, gdje je sva pažnja usmjerena na sam proces projekta, a ne sadržaj rada, tako da je u središtu cjelokupnih djelatnosti došlo do izražaja kvalitet komunikacije koji se ostvaruje, proces i način kako se ta komunikacija ostvaruje, a ne samo djelo, sama aktivnost.

Kredibilitet znanja prikazan na ovom primjeru nije imao snažniji uticaj od politike. Naime, već u prvoj etapi regionalnog programa Savjeta Evrope, u kojoj je stručni tim Bosne i Hercegovine uz pomoć stručnjaka Savjeta Evrope radio na nacrtu Zakona o zaštiti i očuvanju kulturno-istorijskog naslijeđa Bosne i Hercegovine, uticaj znanja u odnosu na politiku je bio neznatan jer Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine nacrt zakona nije usvojila, niti je ikada došlo do usvajanja zakona koji reguliše ovu oblast na državnom nivou.

Sa druge strane, u Bosni i Hercegovini je tokom rata (od 1992. do 1995. godine) uništena velika količina materijalnih ostataka kulturnog naslijeđa, a stanje dobrog dijela sačuvanog je narušeno neredovnim održavanjem. Izrađene studije izvodljivosti u okviru etape B Regionalnog programa Savjeta Evrope niti u jednom slučaju nisu primjenjene, tako da se ponovo može konstatovati da znanje nije primjenjivo u praksi.

Međutim, tokom implementacije etape C Regionalnog programa Savjeta Evrope, unutar formiranog međuministarskog tijela i predstavnika opštine postojala je nevjerovatna spremnost na saradnju i želja ka implementaciji projekta. To se posebno odnosilo na predstavnike opština koji su snažno podržavali ovaj projekat i koji su isticali problem da je u manjim opštinama najčešći nedostajući resurs znanje. Saradnja sa različitim ministarstvima protekla je korektno i poticajno u smislu davanja informacija o sličnim projektima koji se odvijaju ili će se odvijati, a sa kojima bi se mogli postići partnerski sporazumi. Nešto lošija situacija zabilježena je prilikom saradnje sa nevladinim organizacijama koje su učestvovala u projektu u smislu upotrebe ideje oko pokretanja novog projekta sa njihove strane.

Savjet Evrope je u projektu imao savjetodavnu ulogu. Pratila su se uputstva za vođenje projekta dobijena od strane njihovih eksperata, poštovala se predviđena dinamika rada i obaveza dostavljanja mjesečnih izvještaja o progresu. Predstavnici zemalja učesnica projekta u organizaciji Savjeta Evrope, te u pratnji njihovih eksperata imali su nekoliko studijskih posjeta lokalitetima na kojima su se ranije implementirali slični projekti. Međutim, pilot-projekat je tokom implementacije doživio dvije promjene ciljeva. U početku, ciljevi su bili opšti, ali su uzimali u obzir specifičnosti države i odabrane teritorije. Zadatak je bio da se obezbijedi dobra politička saradnja sektora kulture sa drugim sektorima što se i ostvarilo putem međuministarske saradnje i multisektorskog povezivanja, do tada jedinstvene situacije u Bosni i Hercegovini. Takođe, pronađena su rješenja vezana za zakonsku regulativu u vezi sa saradnjom opština oko uspostavljanja zajedničke javne institucije koja je trebalo da preuzme implementaciju projekta u narednoj fazi.

Međutim, u trenutku kada su svi pripremni dokumenti bili završeni i obezbijeđen budžet, Savjet Evrope mijenja koncept projekta zbog nedostatka vlastitih sredstava, zanemaruje do tada uloženi trud, napore i znanja osoba uključenih u projekat i predlaže novi cilj projekta, daleko opštiji od prethodnog. Novi cilj projekta ujednačava stremljenja zemalja uključenih u projekat kako bi se grupisali oko novog zajedničkog projekta koji dovija naziv REVEAL. Ponovno se radi na veoma sličnim i ranije već usvojenim dokumentima što izaziva probleme u komunikaciji sa predstavnicima vlasti zbog nerazumijevanja zašto se projekat koji je prošao jednu fazu vraća na početak.

Literatura i dokumentacija

- *Local Development Pilot Projects 2007. Regional Programme for Cultural and Natural Heritage in South East Europe 2003 – 2008*, Council of Europe, Directorate of culture and cultural and natural heritage, Cultural And Natural Heritage Department, Strasbourg, No. DGIV/AT(2007)19.
- Memorandum of Understanding 2008, Local Development Pilot Project (LDPP) Bosnia And Herzegovina, “The Archaeological And Nature Park Of Donja Dolina – Bardaca”, Regional Programme for Cultural and Natural Heritage in South East Europe 2003-2008, Council of Europe, Cultural And Natural Heritage Department, Strasbourg, No. AT(2008)153
- Politička izjava o podršci projektu lokalnog razvoja, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, Broj: 01.1-35-17/07-8 od 27. 03. 2007.

- Principles and Operational Methods of Local Development Pilot Projects 2003. Regional Programme for Cultural and Natural Heritage in South East Europe 2003-2008, Council of Europe, Directorate of Culture and Cultural and Natural Heritage, Strasbourg, No. AT03 277
- Questionnaire for the preparation of Local Development Pilot Project (Component C) 2006, Regional Programme for Cultural and Natural Heritage in South East Europe 2003-2008, No. AT(2006)142
- Terms of Reference between Bosna i Hercegovina and the Council of Europe 2007. Local Development Pilot Project (LDPP), Bosnia And Herzegovina "The Archaeological And Nature Park Of Donja Dolina – Bardaca", Regional Programme for Cultural and Natural Heritage in South East Europe 2003-2008, Council of Europe, Cultural And Natural Heritage Department, Strasbourg, No. AT(2007)053
- Council of Europe in brief: <http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=quisommesnous&l=en>, pristupljeno 28. januara 2012.

Slobodanka Nikolić

Commission to Preserve National Monuments – Bosnia and Herzegovina,
Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

KNOWLEDGE AND EXPERTS' (IN)TOLERANCE – CASE STUDY “ARCHEOLOGICAL-NATURAL SITE DONJA DOLINA – BARDAČA”

Summary

As an employee of the Commission to Preserve National Monuments of Bosnia and Herzegovina, I performed duties as an Assistant Project Coordinator for the Local Development Pilot Project – the Archaeological and Nature Park Donja Dolina-Bardača – during the period of 2007-2009. The implementation of the project was organised by the Council of Europe. It was a novelty within project management in the field of culture in Bosnia and Herzegovina primarily because of the multi-sector cooperation. The project initiated the establishment of connections between various levels of authority (state, entity, municipal) as well as a number of different fields of action including three ministries in the Republika Srpska government, heritage protection institutions, the non-government sector, tourist organisations, development agencies, and the Directorate for European Integrations of Bosnia and Herzegovina.

The main goal of the project was the protection of cultural and historical heritage through the improvement of living standards of the population of the two neighbouring municipalities. This was the objective to be achieved through the development of cultural tourism. At this stage of implementation, however, it was an idea designed as a process that produces certain results, being focused on the very process of the project and not on the programme of work. Thus, worthy of notice in all the tasks accomplished was the quality of communication as well as the process and method of implementing such communication and not only the activity and work as such. The scope and background of the project were presented to an expert who deals with issues of heritage and cultural tourism, including the experiences about accepting expertise from various institutions both international and local.

Key words: *project management, multi-sector, cultural heritage, culture, tourism*